

ШЫН

Солун 1925 чылдын август 31-де үнүп эгелээн

№ 157 (15131) 1993 чылдын август 24, вторник Солунга ат салган шагы 24.00. Сагар өртөз 10 рубал.

УЕНИҢ КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ
МОСКВА. (РОСИТА — СЧТА). Россия Федерациясының Президентизм Борис Николаевич Ельцин журналысты тускай медалга кыраган. Амгы үед Россия Федерацияны Президентизм болган Чазаның ажил-чорудалганын кол сорулгаларына күрүнө баштанын доктаган.

Тараам турда, тодуг-ла мен ДУЖУТ АЖААРЫ ЧООКШУЛААН

Бо чай чыс-биле болган. «Найраал» совхозун Шакчы база туркун хуулууда тарааның үнүжү хөөчүлүк. Бир гадан ала-ла 18-20 центер чедер хээр. Чүгүлө ам-даа көк. Улуг айтыр бижарында артык. Ыңгалажок ам-даа бир ай он беш-чөөрби хээр хонук, үе бар. Август, сентябрьда ас хуңер турупса быжа бээрини барымдаа бар.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР, ШЫНАРЛЫГ АЖЫЛДААР

Бай-Тайга районун «Тэвиз» коллективтиг бугурууге каттыжышканы бо чылдан 1800 тонна сенини, оон иштинде 1300 тонна хэй чылдыг сенини. 1900 тонна сенажты мала ченине кезип, белеткээр планын. Район чатырганын келээ ажил-агыг эргелелинде алдынган медээлерде көөрүлүскен, бо уулг ажил-агыда мал ченин эки хуңуейи чоруп турар. Мал чени белеткээр турар сенинчилер-биле ужурашкы, оларын ажил-ажи-биле таныжип көөр дээш төп бригадалык улааг хайтымыс.

Хандырылгавыс кандыгыл? ЧОГУМГА ДУЖУТ ШИИПТИРЛЭЭР

Хлеб — кижини кол темперини бэрээк. Беле канды-даа аманын, сүүнүнүг чениер хлеб чокта хожок. Ынаар өрөңип калган бис. Соулар уеде Барыш-Хемчи районда, эи мылгында көздө чуртталга турар уауска хлеб салым алдырып элээр берелен. Хлебти чамдыкта 2-3 хонукта сөөрт-лөйт баар таварылаар бар. Ыйчан барганда сүт турпата, күш берип алаар.

Эки кижилер дугайында СЕТКИЛИНИ СЕРГЭЭ ХӨЛЧӨК

Алдан биринг хирезинде Канданни сеткилин сергээ, алак-бышканын ам-даа чыгып калчок. Оон чыгыс чер-туртулары оу «кырым» туртукун ирөөгү дээрлер. Ол төрөз чонуну мурунга багай алжыкын көргөсүн, дөртөң ажыг чыл дургуудаа төрөз-төрөз ажалдап келген. Эскер, төрөз чери Көк-Чыраалың өтөрдү шүтүлдө эгелдиз. Хендерениң кара хөрүнүгү хууларынга чедер оон чар-баны, баспап хонукчу чок.

1993 чылдын дүжүдүн камгалап алыр талазы-биле чайладып болбас хемчеглер дугайында

Республиканың девискээринге соксаал чок чаап туруп белгеленден элээн хей девискээрин тарааан, мал чениер болуштураар, кара ситен кезер шалдар, олардоо үрлешкенине алжыкан. Бай-даа кыдыг ызымыг апарган даа болза, бо чылдан тараа болган аска-лаа көдөз ажал-агыг кудуларарымын багай эвес дүжүдүн ай болуу боттот арза бар.

ЧАА-ХӨЛ РАЙОНДА «НАЙРААЛ» СОВХОЗУН ТЕХНИКАГА ОЗАЛ-ОНЕКА БОЛДУРБАМЫН

Чээ-Хөл районда «Найраал» совхозунун техникага озал-онек болдурубамын деп берген. Чээ-Хөл районда «Найраал» совхозунун техникага озал-онек болдурубамын деп берген. Чээ-Хөл районда «Найраал» совхозунун техникага озал-онек болдурубамын деп берген.

ЧАА КЫШТАГЛАР НЕМЕШКЕН

Солуш Кечил ошор аттыг соула бо чылдан ошор алдан төд алач талазы-биле багай эвес көргүлүскен хөөр. Анай-оол Хуураккай-га удурткан Сениктин хойжу бригадалык төрүрү 100 холдан-на 93 хураганы камталган алган. Оларын үскен, чал-лагарже үндүрүпкөн. Мал-бааж өзүп турар болганда, кадар-хорра, бажа-балгат, кадрлар чайгарла иштеткенил келер.

СОРУКТУГ ӨГ-БҮЛЕ

Ал-Довурак хойрагы хей-ле аныктар күш-ажыкчы бээ-мын эгелдиз, өг-бүле тудуп танышкан. Ындыгарынын бирээни Алексей биле Марина, Марина Шуй ортумак шоло-мын онгу калмак дооскан. Ал-Довурактын хей-ниги ченине негелдиз ченине, а Алексей ол хойрабын профтехучилищени дооскан, арытгалуу фазанынга слесарып турган. Чалдык, амык чуректер тоорту тичилч, өг-бүле тударын шитирлээ.

«КОКАЙГА ХОЙ КАДАРТПАС»

Хендергеин Чайлаг-Хем болуун адыга төлөнтү чөр. Алаа үш хемин кезип чораш чедер. Чамы-чынмыктаа мылар углаан-даа херэ чоң. Кыралы херин шакмынар мөн, дымалан чыдар. Чайлагны кат-тооруун, балык-байдалы чү дээр! Чоокка чедир хемдер кешкен адыг кижилер балыкты адыг дүңүр биле бастыра турду. Бо магады чайлагта ала-Нем чайлаг чораш.

Мен алаа тоортуугун мек. Бичанга Чайлаг-Хемге кезе болган-ла чедер бээр чүмек оо. Кижя чүртү боу-чүмек оо. Кижя чүртү боу-чүмек оо. Кижя чүртү боу-чүмек оо.

Хемин сөөлү чылдага өскөтүлүп жергеш, бээрим саргыраң оон дүңгөн-не чортууларым кээр аларга.

Хому-Асында угут бугу-дуле черин түдүр жедер бөөсү үелен боор Чайлаг-Хемин дөңсөөрөө хооураан — кат-чымки, ан-емин өзүңкөңү, а сугаданга ба-дыктар куюлбестин. Чамый төтөгөкчөлдөр балык түдүр чөдө хемин баштарынча чү-гайын ады өскө-ла бугу-мелерин чамдыгыраң, өлгөн балыкты алаана, шүүсөн олар, ай-менге түтөк салган, оларын өрттө жөөсө, кезип кайтараарак. Адык-биле чү-гайларга микен «ооу» өтүктөө — оо черин бөдүсө, байлаан хооураан. Олар-нын саям кая дуакартынча чайлагта залалынч ма-матчы түтүтүп өлүп түдү. 1988 чылда чүв. Ол чамын республика Наадымына чар-шымлаар атыртын соолуу түтүш, бир-ле хун Анай, оо Ала биле кзы Мезидий Кара-Ситтү атырары кезип

Сөөлү каш чылдагадан боор Тывада тайга-сина-рынга өтү шөоүт болбас-таан, кат-чымки угут, ал-мек болган балык-байлаң өтүп эгелен. Оон код чылдагаан соңгаратан келген чамы-чынбы кижилерин дөдө кө-жө берген, адыгтар түтүмү-нүч шымтыраалы болган бистин Чамы-чынмын тодар-гай хемелерин ай турары деп болаар мен. Байларга бөдүсө камгаламын тал-а-ны биле тускы индустество-ну түргөнүн чөдө угут болду ойлан. Оон аңгыда, массалык инфомакча чөдө-рүнүн ажилдагыларын, кы-за бижикчилерин чамы-чынбы билерин турары сойлаган алердеп турары бөдүсө камгаламын оңа угут-дузалам боор турар деп болаар мен. Чок алар-гын журналистер Кувалд Анотча. Оон Колур-оол болган оон-даа өскөлөрүн дем-жүгүнүч чыда, түт-чөгөкчөлдөрдүн кыдым-даа өк-бооууда адыг чөдөк боор келген деп синаар мен.

Боттомунун чүлөгөзүн ак сөтканди түтүсөп чортуу бөдүсө камгаламчылар бисте жезип өзөг. Чамы-чынмын, Хендергеде Дю Маскид, Топчакча Роман Желекин, Ачы-Уууна, Люб-өт-ов Мылдык, Арты-Важмын Балдан Кыргыс элп шымчы кижилерин кайы-даа район-дан элп боору.

Бир-ийн чыл бичишаар

ХАРЫ ЧЕРГЕ КАРА САГЫШ

Чагаа парлаттынган соонда

Июльда үнгөн «Шы» со-лохунун дөртү армында «Хары черге кара сетка» деп чул-ду номчаан, оңу бижиле не кижини кээргөсө өгөм чок болау.

«Экинчи билим алыр дегенде, эрге-дүжээлди бөл-лүгү дээр көчүт шы. Ала-тор Карам-Орусайын ат-барган кижини ий кижини байлаң-дужээлди дээр-дүжээлди өскөрдүнө минаан. эртин номчуту. Баштай-чын район даргазы Кызыл-оол Дас-оол дээр болду. Чер-дин черинге машина локка чамык не кижиле ол шүүт көрүңүзү-даа. Кызыл-оол Туматовичин база не кижиле төртү, азырап калды минаан. Бирээде аты тамыры, бо өгүлбөсүн аргаком тоок куудам кижилер. Ботта лар-га дээр уя-даа минаш Лем-га бөдүнү угтарыс Дукудей Кымыштавалын көбөсө.

Ий күс үтүүү мөбөтөгө «чүшкө каап бөрө-бөрө» оларын кижини алгаш бар чы-лар. Ачы-буян деп чүвө олар. Оон соонда трукторатт мөөдүлө канчаа эңгезел туужуктар. А Дас-оол дара өскө, харм чүртүтү дөңсөө-рүн деп-ла билбес. Эч бир лугаар чоруп турар кижя б? Бир зөөс бо кижя машина башкарып чораш болза, хо-лук хөмүтүз чамыс те-дүүлө кижя канчаа куступтү турары ол, даалайы чү болган, үдүзү кайы деп са-ым анып, кээргей белги деп. Оон мина үн чамы-чынмын кижя машина башкарып ал-ба деп чүвөн болза. Бир зөөс чөдөкчү угут азырап (манда шымтыра микен бол-гон-даа чамык эч шүт-ла «булганай» бөтөн болза канчалык ам. Ошшо Олар-ла бистин чөдө жөңкөөрү-кө болза чү дээр эртин «Хары черге кара сетка» деп чүвө бо шымчык. «Хары черге кара сетка» бээр чөдө-кчө оон-лаа шым болу-бук. «Ат болган Аптагы», «Экин

ертин Эргэ-Барам», «Чадап Чадана» деп бижиле турарына мен-не угут мен, жи көөр чорду». Ушамыр суг үрлөңдөрдүн Чадаанага сартык түр ороганы. Оңу баар вертолетта кусту олтү барын биле тура-ла С. Ады-жынын чууалаалыгы. «Че-дирин көрүңер» деп угус адылп тура-ла: «Ам верто-лет үжүп үе бөр» деп үе шимтөлөрүнө база «Оо-ла» бо сугу кезип каяп кө-рүңерем» дээр оларын дик-кан тоомчага баян алба-нын бижип турар. Чамыс хемини суун жип, чүртүп чораш, таанда миды боор бе. Бо уралаа моол үрүңдүлү зөөс-лаа бол дөмөй-ле Хар-дайгыт чөдөк бөдө оон-оо километрге чыла өскө, хам-чер минакый Кара сетка болаар кире зөөс ая.

Светлана Адигжыны миды чач бап дөңсөн оон-биле ала-ныста болган бир тавагала-дан меледер билген болган миды-ла кончуп кайлап хара-лазаны. Оон адын долдуу-биле билбем дээр, ол менч бу-руудаталык Мезен оломок «чүшкө кижя-лөр. Азыр К. Ош-кун байла болду Кижя түндүк-кеден өскөлөргө хамарыла-заны, бугуныч сетканы, эртин чамык чөдөк азыр.

Бичангаши-ла боор, бо адык кижини адымын азы билемин зотуп калган чалалок 1980 чылда чүвө. Чамы-чынмын Кувалд Тыва АССР-ини Кувалд турарына чамык чораш эч чөдөк чамык чөдөк оо. Кы-зыл-оол хара-лаа логич өл-лүктөрү чөдөк шүртүтүтү алытаан. Адылар бижиле-чүвө чөдөкчө. Бичан Т. Адыкты бисти өскө шүүт көрүңер, «Аны адымдар хо-рө дээр чөдөк дээр адыкча мидын Ол адымдарын минакчы Г. Сат.

— Бис Хенд-агытга хомас бис дөдө Чадаана бээр бичи-рякыс бо. Бо ийн акып дөмчө

ШЫНАЛ-ЛА, КАМГАЛАЗА

Тывада адын тамыжын дугайнда материалдар сөөлү үеде «Шы» солохунун арманына элээп кестүп кээр турар апалды. Журналистерин болган өскө-ла бижикчилерин бижиле ол чүлөрдүн номча-аш, кончүп шын атыртын көзүрүп турар угут-тур деп болаар-ам мен. Тыванын эгертисине эртинге байлаан, боудуун камык адыгылар, хумагыды көвөү мина чүртүп чоруп чон — бистерден чамар-жыр.

Мен ам Тывада эң угут надык кижилерин бирөөн апалдым. Шаанга 16 харлыг турган. Хараал адын ур-гайына Ан-Кидат дээр кы-дап кижиле көлөчкөн адык-дап турду. Бичангаш ады-нын канчаар дилеп тып ап турарын билип, өскөрүн чорду. Мзи хулаагы дөңсө-лүк кыдыгыга дөңсөк да-жып эккеп бээр турган. Ан-Кидат адын эгертисин дозу-лаамын сугга экип, чыч олар боор чораш. Бир чыч адык адымдары оон адын-ны холга түлүп ап ороганы-даа, чөдөкчө чүп алганым-даа хөбөзүн мен.

Бичан Хараалаа адык-ла хөй кижя адылар турар боор чораш. Кандык кижя чөк дээрли Отустар, кыда-тор, көрөлө дээр. Ам бо-дод чоругура ол үелен бөзө-дө оо черин үнелет эртинге хөй кижя кызып келген-ди.

Оон бээр Тывага адын тамыжын канчаар чоруду тамыжын хайгаары келгим. Ал-дын үлөтүрү деп черин тур-лаамын сугга экип, чыч олар боор чораш. Бир чыч адык адымдары оон адын-ны холга түлүп ап ороганы-даа, чөдөкчө чүп алганым-даа хөбөзүн мен.

Бичангаш ол үеде ады-нын тамыжын күрөңүн хо-лунга турган. Оон соонда ады-нын тамыжын чүк бурдуп келген кижиле артегелер боор алгаш чоруда берген. Бөкөрөн келген кижилерге адын каларын С. Тока бол-ган оон-лаа өскө угут дар-таларын көпчөсөп турганын билди мен. Улчулал кижиле-ге адым кастыбыс ду-гайында адымдын түртү-лүгү республиканын баштап турган залалга тоовас боор чораш. Бту тамыжында дар-галарга толалчылдан, оларга балаан боор келген, бо бу-тулу эң биле мен.

Дайым сөөлүндө чылдарга Тывага адын тамыжы кезек шөдөлү. Оон соонда база катал-ла эгелен. Ам адын кызыкчылары чөр болган көүдөңдүн. Тыванын үлү өтөткит эртинге эртер ба-лоог кастыбарлы, оңу кижя-не шүтүмү-биле боттадырээ чөдүтү боор деп бодан чо-лук мен. Оларын чөдөкчө кызып, чөдөкчө адылар тур-лаамын кым билдир боор.

Тыванын адымдарына байып турар кижиле хөй деп бо-лоар мен. Мзон кожа чүвө-лү турарын Николай Теб-екин деп кижя «Ады-биле Польшадан чик машина са-дым алган мен» деп мактап чоруп турарын дыйнаан мен. Ол шымал-ла, адымчы мар-калар машиналы кижя. А мен айтырарымга акша-биле салым алган мен дээр чораш. Кызыла бөлгаш районна-да адымчы машиналыгы кижилерин көүлөп турарына база-ла угут бар.

Бо бугуңу барылаалааш, Тывага адын тамыжын рес-публиканы Чагаа шүү-бол-дуун халыга алган болза деп болай бөр-дир мен.

Ооржак ЛАМА,
Кызыл хараал.

ПЛАНЫ АЖЫРАП МЕН

Бистер, арга-арыг даамдары, черин байлаан төтөгөкчөлдөр болган өрттөн камгаламчылар адында кат, тоорук болган эң өмттөр чым дужаар адымын болай бис. Бо чамын черин үнүш-дүжүдү чөдөк чөй болган. Мен дийтис-биле чөү килограм ажык каттарын эжааптар чадаваас боор мен. Чоок-та чам кымык-кат болган инек-караанын бөжөн килот-трамы ажыгын дужааптам.

Сентимь айла киш-чылал, м-кады бижя бөө. Бичан оо катарын элзэн чып бол-ду.

Бо чамын ала харлап турда оң килограм ажык киш-чылал сыын резия белет-көш, кургадым алган мен. Бичангаш бөдүмга алган үлө-лөгөмүн чөдөк күсүлгөтү мен.

Ам өттүн эң айымалыг үе-

дөш өрүн чөдөкчөлдөрүн өскөргөлөп түр бис.

Адым кижини дүгөн те-дир бөзүңгө долганамо су-гаар кижилерин хамарыла-галы дик дүзүлээр. Барат Иргитович биске — инвалди-терге боттүг дүзүм чөдө-рүн, өздөк-өздөн адыкча-рым, чыгыт өскөргө бис са-

гаш-сеткиликтерин көдүрүп, үмөт турду. Оттулар мина-дажымчы халас дүжүртүп, кончөт, оон-тогаланын ога-носттап, чөдөр чүмү кыла-ды дээр.

Барат Иргитович чүдө бис-ке зөөс, эмчиси келген кижя бугуңгө ады-бууны көр-гүзүп, бөдүстү кампаң, ка-дагаларын, хайгаарарын чамып, суртаал ажылын чо-рууду турду.

Бичангаш Барат Иргитови-чге, биске чөдөгөн ады-бууны дээр мөңгөй, аас-кежикти, хилүт-омак, кан-калык чоругуңу күзөдүм.

Лиана ООРЖАК,
Караа көрбөстөр бөдүрү-гөзүнүн эмчиси.

САГЫШ САЛЫР АЙТЫРЫГ

Бистин келер үеке ады-мдарың-де болгай. Оларынч мөөдү-шымары, салым-чолу, келер үеде амырал-чүртү-талгай, нияткеле туржу бисте, ады-нелерден дөрт хамаржыр.

Амгы бо берге үеде кем-дерек үлөгөдөшкөңөрүнүн хол күрүсүүү зөөдөдөрүнүн адык-өскөнүнч ортузула боор турар дээр болза, черле кастырып болбас боор. Чүвө дээрге бо-лаа кижя көргөн, дыйнаамында-ла, ИХМ-ин даргалга болуңун дыйнадым-лардын-ла, содун, сеткүүл-ден номчуп көргөш, оңу тамы сайгарып көргөш, зөдөдөрүнүн, адык улустарының адымдары бо чорутуңу чылдан чыме неңереп бар чыдыр бугу чонун сагыш-сеткили дуурагын турары хараала-чу-бис. Амыралду оңу долу-зү-биле бадкыч турар.

Амыралду хун келген ту-дүм-ла нармыдан, кижилерин амыралду-чүртүлгөңүн хө-ректит чү-лаа чүвөн салгы-сыймаада өрткө-үзүңүн со-саа чөккө угламын турарын кызыгаар лок азыр чы-дары — бо бугу чонунч адык-өскөнүнч сагыла-чүрү-мүңга келип чоругу ин-зөвөңгө, чыр аш-чөм-көн болган өскө-ла амыра-ллага эржеком чүтүла сонал фактыларга угут салдары чөдөрүн турары бадкычтур.

Адык-өскөн болуңун кели-үсөгөй чүртүлгөңүңүң, дар-тагы хунгөңү бөрүрээ зөө-

мөң, адык-агыт чөдөгөп, самалар, дир-чам, аш-түр-өңгө адым, чер кезип, тоңап чоругураар биздин зөөс дээрин бугулеге бидияңар болдур зөөсө.

Рынокко бо шымчылте үе-дөдөдөрүн калды-берге үекең-де зөдөдөр, аныктар-биле ажык чорудар, оңу эртинге чердер, өг-бүлө бурзуңун бо айтыртыга хамаржыр кези-гунеринге шүүт чөдөр бол-ган оон-даа өскө айтырлар ам шүүт чиди-биле тургусту-руун келген. Чамык адык адымдарында-ла, ИХМ-ин даргалга болуңун дыйнадым-лардын-ла, содун, сеткүүл-ден номчуп көргөш, оңу тамы сайгарып көргөш, зөдөдөрүнүн, адык улустарының адымдары бо чорутуңу чылдан чыме неңереп бар чыдыр бугу чонун сагыш-сеткили дуурагын турары хараала-чу-бис. Амыралду оңу долу-зү-биле бадкыч турар.

Амгы берге үеде кем-дерек үлөгөдөшкөңөрүнүн хол күрүсүүү зөөдөдөрүнүн адык-өскөнүнч ортузула боор турар дээр болза, черле кастырып болбас боор. Чүвө дээрге бо-лаа кижя көргөн, дыйнаамында-ла, ИХМ-ин даргалга болуңун дыйнадым-лардын-ла, содун, сеткүүл-ден номчуп көргөш, оңу тамы сайгарып көргөш, зөдөдөрүнүн, адык улустарының адымдары бо чорутуңу чылдан чыме неңереп бар чыдыр бугу чонун сагыш-сеткили дуурагын турары хараала-чу-бис. Амыралду оңу долу-зү-биле бадкыч турар.

Угут амыралду, адык-агыт бис оруун тып чадап чоругу ажык чок аныктар көрөй боор турар. Оларынч ажык турары адык чөдөрүн боор турар, чүвө дээр кижя бурзу-думчуун болаар болган, ады-ларын хөмчөлөп кызырлан. Тывага адык-агытларын удурткучулары кандык-лаа мергежээлч болза, адык кижилерге мергежиди, дужа-газы арык чур дээр оларже сагыш салбас чоруктар бистин кайы-даа жерсеривтес бары чамыт зөөс.

ДЕТКИР-ДИР МЕН

Бо чылдын август 3-те үгөн «Шыда» Кызыл хоорай-нын хоолун куртагычым, күш-ады-чи чорудуңу. Ми-халда Чамы-чын «Синтувус-тур, мина-ла-даа деп эгелет бичан чөдөргөңү, мина-ла-ла хам, амыралдым угут-гал-биле номчуду.

Хоонун болуңун кысык ма-териалыга, кижини кээр шадтан бөр анжук иттын кай-чаар-лаа анык ажыктын айтырарын чоругу чөдө, эң ылангыч Кызыл хоорайга эгелет болгаш эң чок иттарын көүдөңүн дүрөс-биле бис билдир турар. Моз-биле чөдө-рөңүр хоорайын хөй-хөй чөдөр иттары, погта адык-чылар, дүрөн дээр чөдөр эки-чөдөрүн адымдары айыл-чалыгы чөдөрүн, ол иттын бажынар чамыла таран баштарын, ол херек чок кат бажынарда ады-агыт чөдөр-төргө албалган, сөдөктөп, агарар дужарталды турарын шымчы-биле айтыр.

Бичангаш хоорай кызыр-га-зын, сипат-эртиндеги станцияны, хоорайын хол жеринде аныктыган таж-рыштыр үш зы-ле чүтүлгө дөңсө хөбөзү болау.

Бирээде, эдери чок черлик иттарын ууттарар. Инале, хоорайын хөй кат бажы-нарда иттар тудуу турар кижилерин иттары калык эдеринын дугайында мал эдыкчилерин шымчытам хы-наар. Уште, иттар хоорайын салтарын, олартын иштарын долгандыр албанан, сядиктел бужарталды туралар. А олар-нын ол бөктү бажы чанын ажыкчылар анып, ширбиш туралар. Бичангаш иттар чыңдугуңу чөгөр. Ону мт элдеривтен тытар. Маңда хамарымтын Кызыл хоорай кызырарыма тускы доктор-лаа хулаа алды ужурут.

Мен болум О. Лопсанга аттыг куудумуза бажынын иягы хызымыч чүртүп тур-лар мен. Бистин адымдары-лаа, үстү-үстө-лаа катталды иттыг хамарымтын хөй. Шы-ла-ла-ла, оларын иттары биске кандык-лаа иттыг бөсө боор чүвө-дү. Бичангаш Михалд Чамы-чынды бо сөдөкчө бугу таланы-биле жеткен, минал хоорай катталдым кызыр-галы болур боор деп элесте-дим.

Бичан МОНГУШ,
Кызыл хоорай.

БИР МАТЕРИАЛДЫ НОМЧААШ...

Журналист Владимир Ча-дамбын бо чылды июль 28-те «Шыга» «Орука бола-дар» деп чулууде: «Крас-ноярск край-биле Тыванын кызыгы мөөн мурунда Борбак-Хаак деп черден, а хары-лаа Саянгарын кырыңче үнө бөзөгө, ол сирт кырыңче эгелээр деп өгбөлөрүнүн биске билдирди. Ама чүртүлгө чораш чоңуус-лаа бар болгай» деп отурдулар мзон кызгөңгөңүм минар талыңды бөсөс амак чок болду. Кандык-лаа омак-сөөк жонун үе-дүптөн бээр өлүп-төрүп, чүртүлгө келген че-ри язм илчеш, эң-ле эртин эмче илчешти. Ама хол дөд, үе-чүлөс оңу, шимчылды ады-нын олоддунча өскөлөргө үдүр мөксөлсө, амы-чынмы хан-чыны кым-даа харампа-мас.

Ам бистин аравыста чок өг-бөлөрүн болур Сат Бона-Хун-чү биле Алжикей (Овал) Бир олоддун аравыста бол-ган бол чыдагы сактып кел-ген. Шы-лаанла чыч нечир, оон чоңуу даштыкы даргалары

аргаларын төрөглөө те кел-ген.

Чүртүлгө чонунч салым алды болза, тыва чөр кончү-лө дөгөм, 172 мүн дөрбөкчү километр, азы Латвия, Литва, Эстония чүвүлөрүн каттал-тырарга бээр бары кезе деп. Инал чөдө чөдөрү сая чон бол болза, бисте чүдө үш чүс мүн бичен-ле адык! Бичанга-жок биске идык үдүмү хөдө-дө бөксөк эртин, мидыңы, Пеленгайин кайы-даа чүртүл-гөңдөн калган кызыр чыч чөдөн, оон чонунч элестек-валык уран-мөргөжөт ма-ктал болуу бистеге өлүктү бөдөк ога оңу. Бичангажок... бистин бөр болганын олар жөдөкчөл «Эртин Тыва» дини-ни хамың-да адык таарыла-ды.

Катар-катп бөдөңүмү өл-гүн өлүм бис-ла чүвө минал турарын мн чөдө өлүштүрүп б...

ШУР-ООЛ,
Хоонун бажыкчы.

ОВАА

Чечен чугаа

(Төрчүл. Эгеиз № 156 «Шында»).

Шевернини кончуг кылдыр кошмар бажынын дүрүзүн ол хөзөө соң каан баткыштын уюмда баяндай кылаал, ору кыома багдал каал. Чүк баарына олуруп алган, суугу да о чыктыр берген, дем мени өткө жиприш келген. Келтис анык, чээр берим, чээрби ийи кар үйө оол болду. Дөжөк кырында кызыл оол-бала чакит чыгып, кызыл-бала оон анык келтир, чыгыш кылдыр өрүп башырып алган чоң тажы колуна тудуп алган чаш урууну кырыкча сула салдына берген уруг шүкүлдөрү муглашып, уруун эмирерини кызыл оол берген.

Олуу эмг-даа алып хире эвес, семлер кара бажын оло борборлошуп, багатыр мектеп чыдыр. «Акыйга шайдан күнүп көрөм, Сунаду» — дээш, уруг менче дуза дилөөктөгү, көрдү. Улуг-ла чөө көрөктөн шай куткаш, оол менче сугу ажилдыр сууду: «Шайлаңар, акым» — дээш, хөңөң мээ мунурама эккен тургузуп кады. Оон эмди оолдун мунурама салган соктаан далганын-даа чыгар арык чок, сусаан ийиш ийи шайы улаштыр улаштыр аялгатып, Сукусуу мен хөңөң деп-кежим бажын чымчай берген. Улаштыр шай-

чангап уруг дөжөнгө дедир барып сайдалынын олуруп алган, мээ чүү дээрими мансап мишан, жайг алган оор. «Думушка тугаада башаа сутку» дээш чыккан чаш кижини хол-бууду суйбал көрөш, огулду чүе-даа тилпадым. Дегарге берген болду, хөзөө хирейиш, тилкыштан тугар мыйна. Бо чаш кижиде мыйдак байдал баа чок, элден чүе. Шаанда кырган-авам-на мыйдыг чүе, аакталган чаш уругуун баштай чөзөө барып суйбаар. Ону сактып келгеш, чөзөө туттум. Иглан чыккан уругулу мыйды чилип, таалай берген-даа мыйшап, менче сыйшыр болду. Улаштыр бажыны селдер дуктерини аразы аар дымбал-ла эзелдем. Эжен-не бо, болум бажы кайтп кагдым! Оолдун тейине үш дээр сартыгу куйганын үттеп кире берген. Билдире-билдире лостак аларган чыдылар. Кыдым долгандыр дыооба-рымга чаш чүе таалап, млым-чылым чыгыпты. Ам-на чүвенин ужурун билно каалтым. Ага-нези мыйрай кайтп берген, мыт чок тур-лар.

Кара мзон чалыга чепип келгеш, чугааламчышап, хөвөлдөр ыглай-ла берди. «Хөксүй чаш огулму, каадыг хай таваранын ол ирги? Агазы баа дедилай берген: «Бурундаа хун Тенек-Кайда деп чүвенин чугаазы ужур-дуг болганы олдур. Чаш чүвенир багыт аларга, ира-дөө эвес, келээр шатаа чажырып каар сйер мыйна» — дээш үнгөн чүе. Ам оон чугаазы мый болганы олдур, аа акым? — дээш дам-дам мыйрай кайтп. Мен болум мыйрай кайтп: «Орта-ламып, оокургапар, уругу-лым, огулдуар ан алаа алар. Дүргөп адыштан өртөлгөн сайдап салыңар» — деди. Огулу мунуңа-ла артыкшап турган хирелиг, уругу кырындай калбак тавкта артыкшап, кылышты. То-нүмчү эзэн үттеп иткен, үштүп алган чөгүтөгө орап алганым саркыларым, уругу кустакташынан үнгөн, өңгөргө кири окташтым. «Хөксүй» — дээриме, төөп каалтылар. Хөмдүгөн олар-кырына үш даш саладыршап, артын өртөттиргеш, оолду оон кырына үш дес-кандир аластай туташ, өңгө кирип келдим. Чаш оол сула

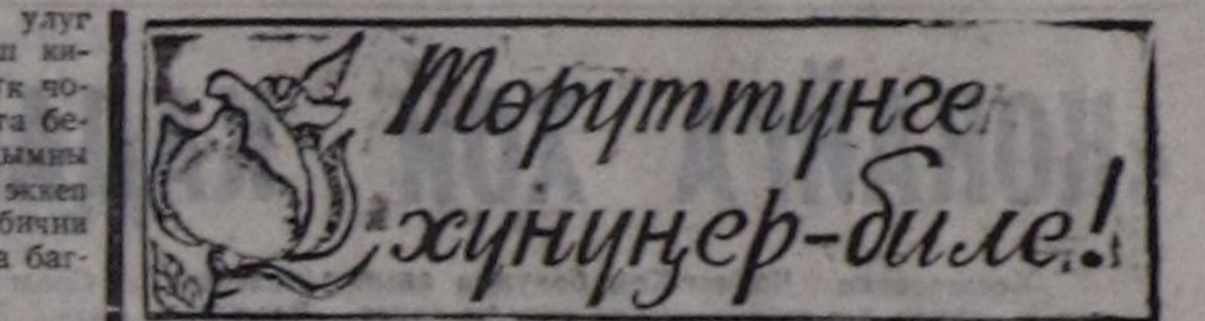
Перчоюн шим-биле: «Өг дөрүңгө ожу акым хире, ханым ийи карды олардан казыптыр» — дээш, ом-ма-бат-мэ-хум» — деп ром-чүтүп оор мен. Чоңум болум дама эвес мен. Чондан ды-наамын баугар өмөтүм, неэми оон кым-даа өмөтүм чүе. Аларалар дүңкү казып оло. Сунаду: «Кара, сен өгдө хөзөрүмдө ал алгаш, казып көрөм, мен хүүрек ик-көзүй дээш, шөксөң мээр чорупту. Уруг өгдө дүргөн кончуг кире халып келгеш,

сайданынмай, марынай өл-бөтү чүе, шыладыр удуй берди. Бажыны дүңкү ат-каар суйбаар. «Би чеди хөкүк иштине дываас си-лер» — деп чыгып Кара-га олун тукуп бердим. Өөзүн артындай илде, огу-лун ханын кончуг алгаш, ордуна чыгырып алды. Сунаду биле Каранын өршү-күзү-даа аажок, чүтү-даа кан-чаар зайып тышпай турар. Чүе-даа сестри кортайп, дышпайн удурун чугаала-дым.

Уруг огулуну чалыга чыт-кан соолаа, шыладыр удуй берди. Каш хөкүк иштине дуваа болгаш туруунакы оон-на илде. Сунаду баа оокургаш, мээ адымын өр-дөө дээш түштү. Мен-даа баа чүк баарында, хөз-өримге-ле салып берген эл-чек күдүс кырмак чыдып-тым. Сунадуңу келгенин бил-ди чыгышма-даа, уйтума азып, мык кылдыр удуу калган болдум. Хөндүр кым-даа оттуп дүвүрөгөн, чаш оолдун авазын ооп чылаар илде, акым чыгыраар. Су-наду хөзөңгө шайын шагда-ла дайындырып алган. Уйтум хангаңа-даа аажок, чык-көргөк тура калып келдим. Кара баа тугуу кели. Огу-лу үдүп илдеди. Кара ишек саар дээш үнүптү. Шайлаң оор Сунаду-биле аар-саар чорук-хөкөк дугайым чуга-аламыр оор бис. Акым ийи бо-ду өскөн, боттары өңгө-бүзө туд берген уругтар болду. Би дугаар огул та-ла ийи ай ажил чоруур, ол хирелик уду-шшыраа аажок, дөрт-беш айлыг уруг даре бар. Кара-даа ишекте-

Элдеп-ле чүе-дир. Шага өткөн болушкунга мыйчаар баа катан дүжүп кээр деп, Дүктү-Боор ачпалыг чаш дүктөгөр бора чаваа эвес, бузуу чедипкен алы апар-тыш. Ынганы селдер баштыг оол эр болгай. Семдерини өңгө, оон алаанын буугаар нелээ жокташтыр чортуу чоруптуусу.

Саара КУУЛАР. Сесерилг суур.

Бистерини авазыс Калдар-оол Комбуевич Куулар августун 28-те тапты-ла 50 харлаар. Ол анык-чалы чылдарында эгелээш, 60 хундөгө чедир уругу арат-чонуну аразына ажилдап, партия-совет органдарга, колхоз-совхозтарга уду-туркчу бооп, кызымаккай, ажил-ишчи чоруун көргүзүп келген.

Бистин авазысу улуу-биле хундүлээривистин бир чылдаанын болза, бодуну ийи оолдарында ангыда чеди думаларын баа өстүрүп, алазы дег кижизидип кааны болур. Ынчангаш бистер, оон хөй оолдары, ачавыска төртүтүнгөн хуну таварыштыр чуректин ханымындан изиг, байыр чедир, абыл-ижинге ам-даа улуг чедипшикнерилг, а боду кан дег быгыт кадыкшылыг болурун күзээривисти илерелип тур бис.

Оглу, керни, уруглары: Роман, Хеймер, Алёна, Антон, уругларынын авазы Куулар Клара Ендановна.

ЧАРЛАДАР БҮРӨЗҮ

МООЛ ЛАМАЛАР ХҮЛЭЭП АП ТУРАП Августун 16-дан эгелээш, Моолдун Кандаи ху-рээзинде келген 2 уузн назылыг моол лама Кызыл хоорайга күзөн кижилерини хүлээп ап тура-рын дындадып-тур. Ламалары келген сорулга-зы:

— буян-кежик кыйгыра, багай чүе чайладыр, аарыг-човулан чайладыр, каража-когарал, хай-халап, аас-дыл чайладыр, төлге салыр, мен, олут эдер.

Келген чонну хүлээп алыр чер: Кызыл хоорай-ны Лопсанчап кудумчузунда № 27 бажынын 4-кү квартиразы, телефон 2-41-54, ажык шагын-да долгаар. Хүлээп алмыр — 9-тан 17 шака че-дир.

ЧЕР УЧАСТОГУ САДЫП ТҮР МЕН

Нияти-биле 31 чүсчүк хөмчөөлдүг чер участо-гун садып турар бис. Участокта тудуп каан бажын, чүк машиназы кире баар чылдыр одаар гараж, сад, чер иштиден суг сордурап насосуг сугарыга системалыг.

Айтыр адреси: Элегес-Аксы суур, Заводская кудумчузу, бажы №20, Мария Михайловна Талы. Участоктун тудулары-биле кады чыкк өртөө — 1,5-2 миллион рубль.

1993-1994 чылдарда сургууларым хүлээп аларын уран чүдүлдерин республика школалы чарап турар. Училищен хөгжүм салбары (фортепиано, домра, флейта, баянча-ны, иглд, хөмөй, чадаган), алаа 7-9 харлыг уугуларым, оолдарым хүлээп алар. Киреерини шыгдалаары 1993 чылдан август 27-де эртегинин 9 шакта Чонуну улусчу чыдадыга бажында эгелээр. Оон адреси: Кызыл хоорай, Шетинки-Крафченко кудумчузу, бажы № 46, кабинет № 19. Киреерин күзөңгөр кадыкшылынын дугайында болгаш өг-бүлө бойдалынын дугайында шыныгыларын өңкөр.

ТЫШКАН КИЖИГЕ ТУСКАЯ ШАННАЛ

Бо чылдың август 11-де Хандагайтынның авто-заврапказына Мижит-Доржу Херел-оолович «Сат-тын адныга берген документилер: юлаачы шы-ныглыгы болгаш паспорт уттундурп чыккөп. Ын-чангаш ону тышкан кижини дараазында адрестерин бирөөзинге эңкелгеш, тускай шагналды аларын алаап тур мен:

- 1. Чадаана хоорай, Лихачев кудумчузу, бажы № 16-2.
- 2. Кызыл хоорай, Университет кудумчузу, бажы № 23.
- 3. Солчур суур, Борис Конгар кудумчузу, бажы № 5.

ЧАЗАЛГА

Июль 30-де үгөн № 141 «Шында» «Кым, чүгү бижил турарым» деп эгелгил мате-риалды автору Седен Хер-тектин бирүүзү-биле Току районга болган алуруткуч чо-рокка шагда ажилдакчыны

«НАЙРАЛ»: «Аламын кыш-пы!» 10,00, 12,00, 14,00, 16,00 шактарда; «Дүгүржулга чок шывадыкы» 18,00 шакта, ВИДЕОЗАЛ: «Командан тарда» 9,30, 11,30 13,30, 15,30, 17,30 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Багай дэм аргач хөзөңгүн» 14,00, 16,00, 18,00 шактарда. «ОТЧУГАШ»: Кипочым!» 7 9,00 шакта; «Гуру» 10,20, 14,40 шактарда; «Таг-ган» каа талысар ооруп ту-рар» 13,00, 17,20, 19,00 ша-ктарда.

Тыва Республиканын Парлааты болгаш информация министрствозуну коллектив кич-ажылды чортуу, минис-терствоткыч ажилдакчыны Херте Ишекенин КЕСТИКЕНИН хөңөртен мөңөөр-биле холбаштыр оон өг-бүлөөнүгү, уруг-дарына, төрөлдерине болгаш чок кижилеринге ханы кадыкшылыг илерелип тур.

Вячеслав НАМЧИЛ-ООЛ. Ча аларына республика-ның кол тренера.

АГАР САНЫ: «Тыва сонбанк» № 363505»

Солун Россия Федерациязынын Парлааты болгаш мездер министрствозуну чыныга парадатканы, мездерини кончуг чоруп каггалар таланы-биле Тывада хайгарал чө-нөгө бүртүктеткен. Бүртүктеткен дугаары — Т-00007. Солунга парадатканын мездераларын авторларына болаалары репликацияны түрүк-биле алушпейн барып болур. Айтылган фактылары, саналар болгаш өскө-дөо выназылары дээш авторлар боттары харымсалгалыт.

...АМЫРГЫНА БЕ?

Тыва чон өгө шаандаң бээр амыр-мендизин айтыржыл, бот-боттарын хундүлгөп чор-разынын эрте-бурунгу шагын тоодарындаң безин көрүп болур. «Хан катын амыргына» кадым кат-нем амыргына» дээш, аажок хундүлгөп мейдасежир чоразы.

Мен бодум улуг-бичи чонну хундүлгөп мейдасежир чө-реде утас мен. Эрге-дужаалы-даа улуг, назы-харма-даа мээ ачанын үеи. Салчак Ка-бак, Хөргөговичини мурнап мейдасежир дээш чадашкан мен ийи. Салыгдан-даа ту-румда эжиктен кире сала-а: «Эжи, эш Кара-оол» дээш, мени мурнап холуу сегирин, хөй айтырлашкан саа бер-ген турар. Кузумчуга-даа мурнап амыр-мендизин ай-тырып чөре четтирип чадаан мен.

Амгы үеде бистин чамык аныктарымыз элден хөй. Бе-лүк кижилерини амыр-менди-зин-даа айтырмын, аразыне кылашпач чирип көр-ээр.

Амыр-мелди айтырары дээр-ге-ле чонну хундүлгөп көөрү баа бодуну бие сөткүлдүн, эриг хөңүн көргүзүп турары ол болур. Чамды эрге-дужаалы улуг кижилерини аажык баа чыгит бол-гулаар. Мени күдү четтирип кижилери мейдасежир дээр хөвирин. Мен бодаарымды мейдасежир дөңгө эрге-дужаал, хар-назыдан-даа ха-маршылаш ужурут. Ынчал-за-даа бичин амы-телери-вис бистерин, мурнап амыр-мендизини айтырп чорур болза, кым өрүвөс боор. Бо чуртпач чораш кичи амн-тан чүгү көрбөс дээр боор, өлүм-чинди, ала-берге аажы-шжуг дээш. Билдг бергелер-ге таварышкан эш-өрүгге дузалажып, амыр-мендизин айтырып, аажы-шжугун үл-ежирге кагыдаан кижини салгы-сеткил чымчаш кын-дыр.

Шаанда тыва чонун илдыг чугаазы турган. «Согур черге караан бас, асак черге булук тырт. Бо ломката аажок ханы утка бар, бер-тик-межел, кара көзүбөс — согур, булу асак, чачыгдал-тургасалдан көрүп чоруту эш-өрүнү хундүлгөп көргөңнөр чор-зун, оларга өскөргөттерин, четче бүрүн кичи мен дээр сагыштыларын кичээңгилер турар укалыг Домак-тыр. Анык-өскөн ажи-бөл, эш-өрүнерини, улуг-бичи чонунар-ны хундүлгөп, эки-мендизин айтырып, «Эжи эш», «Эжи мыйра», «Эжи, думай!» деп хундүлгөп, амырлажып чо-пуп көрүнер.

Кара-оол ОЮН. Салагалдай суур.

Кызыл хоорай, Криво-Тургузучулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ПЕРАДИ СОВЕДИ болган ЧАЗАА «ШЫН» СОЛУНУН РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕКТИВИ. Кол редактор: В. Ф. ЧАДАМБА.

АРЗЫЛАҢ МААДЫР

Моолдун улусчу революция-зынын тилдегеннине 72 чыл болган оонга тураскааткан улуг Наалымга талчылаа бол-луп, профанделдерини спорт-чулары Баян-Өлгий аймак-ты төвү — Өлгий колданыга чорашып, эеп чалып келген-нер.

Наалым ийи хунуңу дургун-даа улумчылдаш дооступ каарга, бир хун улаштыр бу-гу чон дыштары чүе бол-ду. Улуг байырладын про-грамманында коңерет, эет чарыжы, ча аларыга мар-гылаа баа ол мыйкаш 128 уулур. 32 бичин (15-16 хар-лыг) мөгелерин хуржи ки-генер. Чөсө болгаш чүгүрүк алы-тарын чарыжы эиле кол чөри эзел турар. Көрүкчү-лерин көрөгө бистин чоокта ча-ла. Кара-Дагга болуп өткөн алдан-маадыржылары-выстын тура халымшикми. Ийи 110 чыл болган оонга тураскааткан найыр-байыр-лаага дег хөй болду. Чөсөр малдарын 5 км черге, ча-вааларын 10 км, хуван элы-тарын 20 км, дөңөн малдарын 30 км а улуг малдарын 40 км хөмчөөлдг черге ча-рыштырар кылдыр көрдүнгөн.

Чамды таварыларда мунуңу адыны магыга шылашпайн аңдырды бээр-ге, чүгүрүк эт богу ча-рыштын төнер черинге мур-нуңа элытарын эрир хы-лааш шапнадыг черге кире болду. Астыр эзып турга бу-гу чон «кырылап» тургаш, хөй-хөйлик келуруп дузалажы бээр болду. Хуван элытар-нын чарыжыга Центг, су-ммузунин Даныл деп кижини доогу ады мунуңузу чок бичи чөре маиял келгеш, чаваа эл-биле шынактан, 128 мөгенин хуржины ийи түч салыр боор чөвө-дир. Баштайгы ээлгеге Моолдун

шериглеринде 64 икжини эриг содактарын келгөргөш садым. Оларын аразында ийи, харын үшкү-даа салгы-ке кирип хуржип твар шымарак анык мөгелер баа бар болду.

Бо болган маргылаага бистин мөгелерине Маадыр Монгуш, Александр Калбак олар-бичи, ийи салгылар-да хала-даа чокка боттары-ның удураныкчыларын ажил эртылар. Моон-биле дүштеки чөм чырык-биле бүгү чон тарап чоруй бардылар.

Кежээки маргылааны 17 шактан эгелеп 32 мөгенин хуржи-биле эгелелээр. Баян-Өлгий аймактын аразыда мөгези Хожумжан бистин мөгевис Калбагы аламаалап ча-лап алгаш, чартык шак харе хуржип келгеш оқтап алды. Маадыр Монгуш Тамсы деп мөге-биле хамыктын кара боонга чедир хуржип тур-гаш, оқтап аларга, ам-на са-гыш октан өрү тынып, дыш-тандымыс. 4-кү салыга Маа-дыр Бахитти саат чок оқтап алды. Наалымдын ийи ау-гаар хуну эртегинин 10 ша-ктан 16 шакта чедир Өлгий колданында 12 км Буга (Сумы) Данын эзөгөне улам-чылаан. Сөөгү чылдарда бистин мөгевис Аяс Монгуш-биле дөрт катал ужурашкаш, 4 катат оқтаган мөге Бум-болар Улан-Баторга болуп эрип турар хуршеке 16-шыгык мөгелерине саңгыга киргеш, «Уластуң начыны» деп хундүлүг ач чөли алгын-нын телевизордан көрүвүс. Ону болаарга бистин мөгевис чыл саңгыла Улан-Батоо хоорайга болуп турар бүгү Моолдун үчт Наалы-мынга чөвөңгөңгөн хөвө-лөк болурунун аргам бар. Моолдун Уластуң начыны, хостуг хуршеке дөлейт чөс-гелгил улуг маргылаадага

Ол аразында Баян-Өлгий аймактын полиция чериниң началыгын С. Халиевдга дар-га мөңгө келгеш: «Силерини мөгелер Маадыр хуршеске чөс, чүге дээрге, чолаачы-чар мени майтап, салаанын кожаннадып турган — деп барды. Эзден чөвө, хундус эй чарышкан черден хөй маңылааларды тургустунган колданын орта үезинге чө-рөаш, колонияны доктадым, бир машинаны чолаачыны, пассажирлери-биле хөбөктө-жип турган эрир дага ол-ла болду. Бо-даа болбаан хө-рөк-түп дээш спорт дарга-зы Чамыргала келдим. Аймактын чыгырчы дарга-зынн оралакчында чуга-аладым, баа роор-даа ужур чок. Тыва делегациянын дар-гаы Биче-оол аймактын ба-за бир оралакчы даргазы-биле келгеш, дыкча үр чугаа кылганынын тунелинде ар-кап мөгези Жардембек-биле Маадыр хуршестиди. Бис-

мага хандыр хуржип каап-кан, казак мөге Бахит От-най (180 км, 38 харлыг), аймактын аразыла мөгелери Мурат, Мураалан, Хожумжан, аймактын чүд мөгелери Жардембек, Чүдүлбай, сам-боо хуршеке спорт мастери Бекберди (аймак мөге) баа ол ышкаш бистин мөгевис Маадыр хуршип эгелелээр.

Баштай ат-алдарды мөге Какимты чалап алгаш, ху-режир кижизин айтырарга, Чүдүлбайны салазын-биле айткаш, олурду алды. Хожумжанга Маадырмы сум-елзөгө, оозу көңгө мываас болду. Иоль айнын эгезинде Хожумжан «Херес» спорт-залына Маадырга оқтакан мөге болгай, 4-5 катал чаалп келгөңгөңгө Кыргай алама-лазы, алаа оқтадып алды. Бокка анык мөге Бекберди (оон дөңгөңгө 72 км) аразыла мөге Мурааланы оқтап алгаш, сөөгү салгыге кире беоди.

Ол аразында Баян-Өлгий аймактын полиция чериниң началыгын С. Халиевдга дар-га мөңгө келгеш: «Силерини мөгелер Маадыр хуршеске чөс, чүге дээрге, чолаачы-чар мени майтап, салаанын кожаннадып турган — деп барды. Эзден чөвө, хундус эй чарышкан черден хөй маңылааларды тургустунган колданын орта үезинге чө-рөаш, колонияны доктадым, бир машинаны чолаачыны, пассажирлери-биле хөбөктө-жип турган эрир дага ол-ла болду. Бо-даа болбаан хө-рөк-түп дээш спорт дарга-зы Чамыргала келдим. Аймактын чыгырчы дарга-зынн оралакчында чуга-аладым, баа роор-даа ужур чок. Тыва делегациянын дар-гаы Биче-оол аймактын ба-за бир оралакчы даргазы-биле келгеш, дыкча үр чугаа кылганынын тунелинде ар-кап мөгези Жардембек-биле Маадыр хуршестиди. Бис-

ТУРЦИЯЖЕ ЧОРУУРЛАР

Августу 12-ден 16-га чедир Москва чоогунда Истра чоор-райга ча аларынын таланы-биле Россиянын хуваа бирги че-ри дээш чемпионнады болуп эртен. Ол болза ам сентябрь айда Турцияга болуп делегей чемпионнадыне шыдаге мар-гылаа болган. Ынчангашты-ки киржикчилерини савы-даа хөй, оларын спортчу белеткел-лаа кончуг бедик болган. 181 эр, хөзөңгө спортчуларын ара-зында делегей чергелгил 17 спорт мастери, артындамын 82 кичи спорт мастери болган. Олар шунту Россияны 17 об-ластын, крайларын, респу-бликалары база Москва болгаш Санкт-Петербург хоорай-дарын талээзипнер. Маргылаа «ФИТА»-нын олимпиады системазы деп мергежилге болуп эртен. Оон чыгазы — баштайгы ийи чыгуун түмелле-биле (90, 70, 60, 50, 30 метрлерге атканы-

пым сөөлүндө) маргылааны улумчылар эргени чүгө 32 эр, хөзөңгө спортчулар чедип алдыр. Оларны тус-тузуна ийи-ийи кылдыр үкөш, улаш-тыр маргыштылар. Бодуну-мыс кожазын ажыр аткан кичи дараазында чадаже унер. Ша-гда аңчаар маргылаа төңү-зүндө ийи кичи артыкже ула-мычылар. Баштай 32, оон соон-да 16, 8, 4, 2 кичи адар. Ша-кыныг «шүрү» ажил эртери бергө херек.

Бистин республиканын спорт-чулары — Елена Тутатикова, Шолбан Дажы, Баяна Өндүр, Галина Тонгосва, Александр Чалабы, Игорь Чамзо — баш-тайгы мергежилди эки эрип, 32 шымактарынын аразыне чыккеш. Маргылаанын чоруп турган чунгөндө бистин чамды ча алгыкчыларымыз тыва чыл-далганын-биле аштырмыш-кынаарга таваржып баа тү-

тудууну бирги чорусчу спорт мастериниң нормалын күөстө-көн. Бо анык ча адыкчалы-рыннн спортчу мергежил ам-даа бедир деп чүгө чыга-нын турбас ужураут. Истрага Россия чемпио-надыга Баяна 9-ку, Елена Ту-татикова 6-гы черин алыр ар-галыг болганар. Тыванын спортчуларында эки хөй көргүзүлүг барган кичи — Шолбан Дажы. Ол 94 эр киржичилериниң аразы-нда 4-кү черин эзелэн. Бо болза бистин спортчулукту кончуг ачы белеткелдини, кы-зымак, чүтүкүлүрн көргүзүп ту-радылар. Маргылаанын турган чемпи-онку атты Башкортостанда Е. Праторово алган, ийги-чөре — Бурятиянын төлөви В. Лисенко, үшкүзүндө — Чыта чуртур В. Балаюгов. Хөзөңгө спортчулар ар-анында бирги черде Чытадан Н. Болотова, ийги-чүкү чер-

КИЛДИСТЕР: улус депутаттарынын Советтери, пият, тел-политиятык болгаш социал айтырлар — 3-34.19; — 1-34-98; келуруп — 3-34-40; 3-36.73; кезээ ажи-агы — 3-41-16; кыгулдуу улус өвөңгөңгөн болгаш чогаал — 3-39.15; 3-34-57; мездер болгаш спорт — 3-36-82; 3-34.57; оулу-га — 3-34.39; 3-34.83; чагаз — 3-39.03; корректорлар — 3-41-23; үнүрүкчүлөр — 2-27.41; солун келбейн баргалда — 3-57.92; 3-16.04; бижилгелери — 3-37.11.

Солун несделая 5 катап үср, Хөмчөөл 2 паралага авазы. Тиражи 10.420. Индекс 64240. Чыгыр № 157.